

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยใช้การเปิดตารางสำเร็จรูปของ เคร็จซี่ และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๔๗ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าจำนวน (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๒ รูป การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยบุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๑๒ รูป/คน และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทด้วยวิธีพรรณนาความเป็นความเรียง ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

จากการศึกษาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ ประการแรกที่สำนักปฏิบัติธรรมมีจำนวนผู้เรียนน้อยลง สาเหตุมาจากการที่การศึกษาได้ก้าวไปไกลทำให้ผู้เรียนสนใจที่จะศึกษาด้านอื่นมากกว่า ประการต่อมา การได้รับความสนับสนุนจากรัฐ ยังไม่ดีเท่าที่ควร ทั้งด้านงบประมาณ และด้านวิชาการ ซึ่งด้านงบประมาณในการสนับสนุน ส่วนใหญ่วัดที่จะการศึกษาต้องรับเป็นภาระเอง เมื่อเป็นเช่นนี้วัดที่มีกำลังเพียงพอจึงสามารถจัดการศึกษาได้ดี ส่วนวัดเล็กๆ ที่ไม่มีกำลังงบประมาณสนับสนุนก็ไม่สามารถจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ประการต่อมา สถานที่ในการจัดการศึกษายังไม่พร้อม บางวัดยังใช้ศาลาการเปรียญหรือศาลาบำเพ็ญกุศลเป็นห้องเรียน และยังมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยเท่าที่ควร มีมลภาวะต่างๆ มีงานกิจกรรมมาก สร้างความรบกวนกระบวนการเรียนการสอน ทุกสำนักจะขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง ส่วนมากผู้ที่มีความรู้ความสามารถก็จะศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา เมื่อจบแล้วลาสิกขา

ล้าง ที่เหลืออยู่ก็มีการกิจมากจึงไม่มีเวลาในการสอน ครูที่มีเวลาสอนก็มีความรู้ความสามารถยังไม่เพียงพอสำหรับการสอนทำให้เกิดความย่อหย่อนทางวิชาการ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐอย่างพอเพียง เมื่อเทียบกับการศึกษาอื่นๆ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว พระภิกษุสามเณรควรได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกับทางโลก ประการต่อมา หน่วยงานที่รองรับผู้สำเร็จการศึกษายังมีไม่มาก ดังนั้น รัฐและคณะสงฆ์ต้องจัดหาหน่วยงานที่สนับสนุนการศึกษา กระตุ้นให้เกิดกระบวนการการเรียนการสอน และจะทำให้มีผู้สนใจเข้ามาบวชเรียนกันเพิ่มมากขึ้น ประการสุดท้าย ยังขาดบุคลากรอันได้แก่ ผู้เรียนและผู้สอน ดังนั้นผู้บริหารจะต้องเป็นฝ่ายรุกมากกว่าการเป็นฝ่ายรับอย่างเดียว ต้องประชาสัมพันธ์และสรรหาบุคลากรจากแหล่งต่างๆ มีกระบวนการในการพัฒนาบุคลากรในองค์กรจากผู้เรียนพัฒนาให้เป็นครู

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระสังฆาธิการในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามอายุ การศึกษาบาลี การศึกษาสามัญ ตำแหน่งหน้าที่

กลุ่มตัวอย่างของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีจำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๗๐ ไม่มีวุฒิทางการศึกษาเปรียญ จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๗ มีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๙ และมีตำแหน่งหน้าที่ระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๙

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการตามหลักบริหาร

พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ดังต่อไปนี้

๑) ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการวางแผนการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมถูกต้องตามกฎหมายระเบียบของมหาเถรสมาคม และมีการประเมินผลการวางแผนการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อหาข้อสรุปที่เหมาะสม

พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย ได้แก่ พระสังฆาธิการมีแผนการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้งระยะสั้นและระยะยาว การวางแผนเชิงกลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์เพื่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และมีการประชุมกับคณะผู้บริหารเพื่อแก้ไขปัญหาสำนักปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องตามการวางแผน

๒) ด้านการจัดองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการจัดองค์การตามโครงสร้างของสำนักปฏิบัติธรรมสอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ มีการจัดทำระบบสำนักปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับนโยบายของส่วนกลางคณะสงฆ์ จัดระบบสำนักปฏิบัติธรรมให้มีการ

ทำงานอย่างน้อยมีคุณภาพตามลำดับขั้นตอน มีพิธีการ กำหนดการและอื่นๆ และมีการจัดสรรงานให้พระภิกษุสามเณรทำหน้าที่ตามที่กำหนดเพื่อให้ระบบการทำงานมีความยืดหยุ่นได้ดี สำหรับข้ออื่นๆ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย ได้แก่ พุทธพยานในการสนับสนุนแก่ผู้มาทำงานในสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

๓) ด้านการบริหารบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการจัดอบรมสัมมนาแก่บุคลากรที่วัดหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม เน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพุทธานุชา

พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร ครูอาจารย์และบุคลากร เข้าประชุม อบรม สัมมนา ศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดกิจกรรมในวาระพิเศษเพื่อให้ความรู้แก่บุคลากรในสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ขาวสาร เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย และถือเป็นปัญหาสำคัญที่ควรต้องทำการแก้ไขเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและปฏิบัติได้ออกมาเป็นรูปธรรม ได้แก่ พระสังฆาธิการไม่มีการประเมินสภาพความพร้อมของบุคลากรเพื่อเตรียมกำลังคนให้สอดคล้องกับสำนักปฏิบัติธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุก และไม่มีการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้แก่ครู อาจารย์ในสำนักปฏิบัติธรรม ให้มีความรู้ความสามารถสร้างผลงานทางวิชาการ

๔) ด้านการอำนวยการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการเก็บรวบรวมเอกสาร รักษาฎระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง ที่เกี่ยวข้องกัสำนักปฏิบัติธรรมให้คงอยู่ถาวร มีการจัดทำบัญชี หรือทะเบียนการรับ จำหน่าย เก็บรักษาและการบำรุงรักษาวัสดุสิ่งของสำนักปฏิบัติธรรม มีการติดตามดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณของสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ค่ายานพาหนะ ค่าเครื่องมือสื่อสาร ค่าอาคารสถานที่ เป็นต้น มีการทำงานธุรการและงานสารบรรณรวมทั้งจัดทำสถิติงานเข้า-ออก ของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องเป็นระเบียบ และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการสำนักปฏิบัติธรรมตามแผนงาน กำหนดคุณลักษณะของงาน ปรับปรุงบำรุงรักษาสิ่งของทุกประเภท

๕) ด้านการควบคุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พระสังฆาธิการเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการกำกับบุคลากรให้ปฏิบัติงานถูกต้องตามพระธรรมวินัย ฎระเบียบของสำนักปฏิบัติธรรม และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการควบคุมบุคลากรให้ปฏิบัติงานให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรม มีการควบคุมบุคลากรทุกระดับ เพื่อรักษาระบบการทำงานตามการวางแผนเชิงนโยบายและการปฏิบัติงานจริง และมีการควบคุมการงบประมาณของสำนักปฏิบัติธรรมให้เป็นไปตามกฎระเบียบการที่เหมาะสม

สำหรับพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย และถือเป็นปัญหาสำคัญในด้านการควบคุม คือ การที่พระสังฆาธิการไม่มีการจัดการในเรื่องของระบบสารสนเทศที่สามารถเชื่อมโยงกับสำนักปฏิบัติธรรมอื่นๆ เพื่อการเผยแผ่กิจกรรมต่างๆ สู่นักปฏิบัติธรรมอื่นหรือสังคม

๕.๑.๔ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการตามหลักอิทธิบาท ๔

พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม อยู่ในระดับปานกลาง ดังต่อไปนี้

๑. ด้านฉันทะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาการจัดการต่างๆ ที่เกี่ยวกับกฎระเบียบของสำนักปฏิบัติธรรม และได้มีการติดต่อประสานงานกับพระสังฆาธิการตามลำดับและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ

สำหรับพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการได้มีการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากร ครู อาจารย์ ผู้สอนให้มีทักษะและเทคนิค มีการวางแผนพัฒนาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ และมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อกำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคต่างๆ

๒. ด้านวิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าพระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการมอบหมายงานให้บุคคลต่างๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม และมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง มีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน มีการประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดี ตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม มีการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมุ่งพัฒนาองค์การให้มีคุณภาพเพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในอนาคต และมีการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมยุคโลกาภิวัตน์

๓. ด้านจิตตะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าพระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการแบ่งงานกันทำงานในสำนักปฏิบัติธรรม โดยการจัดสรรงานและมอบหมายงานนั้นให้แก่บุคคลผู้รับผิดชอบ และพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการพัฒนาทีมงานของสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความรับผิดชอบงานที่เป็นกลุ่มบุคคล มีเทคนิคการพัฒนาองค์การที่นำมาใช้ควรเสริมด้วยประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในองค์การ มีการปรับปรุงระบบกลไกของสำนักปฏิบัติธรรมให้มีการเชื่อมโยงประสานงานกันทั้งภายในภายนอก และมีการฟื้นฟูองค์การโดยผู้บริหารสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครู อาจารย์และบุคลากรด้วยกลยุทธ์ของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างบูรณาการ

๔. ด้านวิมังสา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าพระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการควบคุมระดับกลวิธีของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนเชิงกลวิธี และมีการควบคุมระดับปฏิบัติการของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการควบคุมที่มุ่งเน้นกระบวนการทำงานในองค์การ และพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการควบคุมสิ่งนำเข้าของสำนักปฏิบัติธรรมเช่น ทรัพยากรมนุษย์ วัตถุดิบ การเงิน และข้อมูลเพื่อให้มั่นใจได้ว่ามี

มาตรฐานตามที่ต้องการ และได้มีการจัดการบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของสำนักปฏิบัติธรรมให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ และมีการควบคุมระดับกลยุทธ์ของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามว่าองค์การได้บรรลุความสำเร็จตามกลยุทธ์ที่วางไว้

๕.๑.๕ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

ปัญหาในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ **ด้านวางแผน** พระสังฆาธิการขาดการวางแผนจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้งแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว การวางแผนกลยุทธ์ไม่เหมาะสมกับยุคสมัย ไม่มีการประชุมกับคณะผู้บริหารเพื่อแก้ไขปัญหาสำนักปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องตามการวางแผน **ด้านการจัดองค์การ** ขาดการสรรหาจัดหาทุนทรัพย์ในการสนับสนุนแก่ผู้มาทำงานในสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ **ด้านการบริหารบุคคล** มีปัญหาเรื่องขาดการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้แก่ครู อาจารย์ในสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความรู้ความสามารถหรือสร้างผลงานทางวิชาการ ไม่มีการจัดประเมินสภาพความพร้อมของบุคลากรเพื่อเตรียมกำลังคนให้สอดคล้องกับสำนักปฏิบัติธรรมทั้งเชิงรับและเชิงรุก **ด้านการอำนวยความสะดวก** นั้นสำนักไม่มีระบบในการทำงานธุรการและงานสารบรรณ รวมทั้งการจัดทำสถิติงานเข้า-ออกของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องเป็นระเบียบ ไม่มีการดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนดไว้ ทั้งในด้านคุณลักษณะงานของงานหรือปรับปรุงบำรุงรักษาสิ่งของทุกประเภท ไม่มีการจัดระบบการจัดทำบัญชี ทะเบียนการรับจำหน่าย เก็บรักษาวัสดุสิ่งของของสำนักปฏิบัติธรรม ขาดระบบในการติดตามดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณของสำนักปฏิบัติธรรม การเก็บรวบรวมเอกสารต่างๆ ของสำนักปฏิบัติธรรม และที่เป็นปัญหาที่สุดในด้านการประสานงาน ได้แก่ การจัดการให้มีระบบสารสนเทศที่เชื่อมโยงกับสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อการเผยแผ่กิจกรรมต่างๆ สู่สังคม **ด้านการควบคุม** การควบคุมบุคลากรทุกระดับ เพื่อรักษาระบบการทำงานตามการวางแผนเชิงนโยบายและการปฏิบัติงานจริงยังต้องมีการปรับปรุงรวมทั้งควบคุมให้บุคลากรปฏิบัติตามนโยบายสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรม

แนวทางการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการประกอบด้วย สภาพแวดล้อมของสำนักปฏิบัติธรรมมีความสงบเรียบร้อยเป็นสัปปายะ ไม่มีสิ่งรบกวนต่างๆ ไม่มีมลภาวะ มีการติดตั้งอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนครบครัน ผู้บริหารสำนักปฏิบัติต้องมีความเอาใจใส่ผู้เรียนและผู้สอน เอาใจจริงเอาใจกับการเรียนการสอน จัดหาวัสดุครุภัณฑ์ให้พร้อมสำหรับการเรียนการสอนซึ่งส่วนนี้เป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องเป็นกำลังสนับสนุน หน้าที่สอนเป็นของครู หน้าที่การให้การสนับสนุนเป็นของผู้บริหาร

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ มีประเด็นในการอภิปรายผลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ จึงสรุปการอภิปรายผลดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลสรุปการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการตามหลักการบริหารจัดการ

๑. การวางแผน (Planning) สำนักปฏิบัติธรรมมีหน้าที่กำหนดทิศทางสำนักเรียน และแผนงานให้ถูกต้อง ตามขั้นตอนวิธีการทำงาน และกฎระเบียบของสำนักปฏิบัติธรรม การวางแผนงานต่างๆ ในสำนักถือเป็นหน้าที่ของสำนักปฏิบัติธรรมที่จะบริหารจัดการให้เจริญก้าวหน้า มีการกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรโดยวางแผนให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่สำนักแม่กองสนามหลวงได้กำหนดหลักการสำคัญไว้เพื่อสามารถจัดการด้านการเรียนการสอนให้เป็นระเบียบและมีคุณภาพ สรรหาครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญ รวมทั้งวางแผนการจัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วีรภัทร ภัทรกุล** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการวางแผนทรัพยากรบุคคลของมหาวิทยาลัยราชภัฏ” ผลการวิจัยพบว่า แบบการวางแผนทรัพยากรบุคคลของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญก็คือ ๑) สภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่ สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเทคโนโลยี ๒) ปัจจัยป้อนในการวางแผนทรัพยากรบุคคล ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายในของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของมหาวิทยาลัย ๓) กระบวนการวางแผนทรัพยากรบุคคลได้แก่ การศึกษาทรัพยากรบุคคล การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดแนวปฏิบัติ และการตรวจสอบและประเมินผล ๔) ผลผลิตจากการวางแผนทรัพยากรบุคคล ได้แก่ บุคลากรในจำนวน คุณสมบัติ และเวลา และ ๕) ข้อมูลย้อนกลับจากการวางแผนทรัพยากรบุคคล การนำรูปแบบไปใช้ต้องมีข้อกำหนดที่แสดงถึงการนำไปใช้ได้จริง และการกำหนดเงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบหรือข้อจำกัดของรูปแบบเตรียมไว้ล่วงหน้า^๑ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สาคร ศรีระวรรณ** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศาสนศึกษาของสำนักศาสนศึกษาวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา วัดธาตุ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยาได้นำหลักทฤษฎีการจัดการศึกษาทั้งตะวันออกตามแนวพุทธและตะวันตกมาประยุกต์อย่างครบวงจร เพื่อพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนบริบทที่เกี่ยวข้องอื่นๆ การจัดสถานที่ศึกษาให้เหมาะสมแก่การเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็นส่วนใหญ่ๆ คือ หลักสูตรในการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย ความเหมาะสมของหลักสูตร วิธีดำเนินงาน การบริหารจัดการด้านการจัดการเรียนการสอน เช่น จุดประสงค์การเรียนรู้ วิธีการสอน ประเภทของพระปริยัติธรรม แบ่ง

^๑วีรภัทร ภัทรกุล, “การพัฒนาแบบการวางแผนทรัพยากรบุคคลของมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา, ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ออกเป็น ๓ หลัก (๑) แผนกธรรม (๒) แผนกบาลี (๓) แผนกสามัญ ก็ได้อนูวัติตามยุคสมัยเพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้เรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการบริหารจัดการศึกษาทั้ง ๓ ประเภท โดยมีผลสัมฤทธิ์ในด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลีมากกว่าแผนกสามัญ^๒ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นิคม สมบุตร** ได้วิจัยเรื่อง “สภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า ทุกกลุ่มมีความรู้ต่ำอยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยครูใหญ่เป็นกลุ่มที่ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด สำหรับสภาพการปฏิบัติการวางแผนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดลำพูน พบว่า ขึ้นเตรียมการวางแผนและขั้นตอน ลงมือปฏิบัติตามแผนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากส่วนขั้นการวางแผน และขั้นติดตามและประเมินผล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับกลาง^๓

๒. ด้านการจัดองค์การ (Organizing) สำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมให้มีโครงสร้างผู้บริหารสำนัก มีการจัดระเบียบทรัพยากรให้เป็นระบบ มีวิธีทำงานที่ถูกต้องตามขั้นตอน กฎระเบียบ และกฎเกณฑ์ของสำนักปฏิบัติธรรม สำหรับการพัฒนาโครงสร้างคณะผู้บริหารเป็นไปตามกฎเกณฑ์ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูสถิตธรรม ปัญญาชิโร** ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุ สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี การบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบวิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงาน หรือการจัดการกิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง^๔ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อัญญา พานิช** ได้วิจัยเรื่อง “องค์ประกอบประสิทธิผลองค์การของมหาวิทยาลัยราชภัฏ” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบประสิทธิผลองค์การของมหาวิทยาลัยราชภัฏประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ ๑) พฤติกรรมการบริหาร ๒) ความพึงพอใจในการทำงาน ๓) สภาพแวดล้อมภายในองค์กร ๔) เทคโนโลยี ๕) ความผูกพันต่อองค์กรและ ๖)

^๒พรเพ็ญ อยู่บำรุง, “การบริหารจัดการศาสนศึกษาของสำนักศาสนศึกษาวิเวกธรรมประสิทธิ์วิทยา วัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **รายงานวิจัย**, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔).

^๓นิคม สมบุตร, “สภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดลำพูน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฌิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐).

^๔พระมหาสุทิน สุทิน, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

โครงสร้างองค์การ ๒. ประสิทธิภาพองค์การของมหาวิทยาลัยราชภัฏอยู่ในระดับมาก ๓. ความผูกพันต่อการเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลทางตรงต่อประสิทธิภาพองค์การของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ส่วนสภาพแวดล้อมภายในองค์การ พฤติกรรมการบริหารและโครงสร้างองค์การมีอิทธิพลทางอ้อมต่อประสิทธิภาพองค์การของมหาวิทยาลัยราชภัฏ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มงคล สิทธิหล่อ** ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมในการจัดการศึกษา ด้านบุคลากร มีความเพียงพอในเชิงปริมาณ แต่ขาดแคลนในเชิงคุณภาพ ด้านอาคารสถานที่มีเพียงพอ ส่วนสภาพการบริหารโรงเรียน ด้านการวางแผนด้านการจัดองค์กร ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุมงานโรงเรียน ได้ดำเนินการครอบคลุมทุกด้าน แต่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในโครงสร้างการบริหารยังไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สำหรับสภาพการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนได้ดำเนินการด้านการวางแผนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านวัดผลประเมินผล ตามสภาพที่สามารถทำได้ ยกเว้นด้านสื่อและนวัตกรรมโรงเรียนดำเนินการน้อย ได้แก่ การใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย นอกจากนั้นโรงเรียนยังได้รับการสนับสนุนการนิเทศจากหน่วยภายนอกน้อยเกินไป^๕

๓. ด้านการบริหารบุคคล (Commanding) มีการจัดสรรหาบุคคล การพัฒนาเจ้าหน้าที่และธำรงรักษาบุคคลให้อยู่ในองค์กรอย่างมีสุข มีการดูแลทรัพยากรบุคคลในสำนักเรียนให้ถูกต้องตามขั้นตอนวิธีการทำงาน กฎระเบียบและกฎเกณฑ์ สำหรับการคัดเลือกบุคลากรภายในสำนักเรียนเจ้าสำนักเรียนจะเป็นผู้พิจารณาให้ ผู้บริหารต้องมีศิลปะการสร้าง ความเข้าใจ การจูงใจและกำกับดูแลบุคคลให้สำนักงานให้ทำงานเป็นทีมส่งเสริมประสิทธิภาพด้วยการฝึกอบรมสัมมนาพิเศษในสำนักเรียนให้ถูกต้องตามขั้นตอนวิธีการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุรทิน ขำภีรัฐ** ได้วิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนกลาง” ผลการวิจัยพบว่า สภาพของหลักสูตร ผู้บริหารและผู้เรียนมีความเห็นว่ามีเหมาะสมครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษา ส่วนผู้สอนมีความเห็นว่าเนื้อหาไม่ทันสมัยไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สภาพการบริหารทั้งผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่ามีกำหนดขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานไว้ชัดเจน สภาพของงบประมาณ ผู้บริหารเห็นว่าไม่เพียงพอและงบประมาณส่วนใหญ่ได้มาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่ามีผู้สอนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีการสอนที่ผู้ใ้มากที่สุดคือ อธิบายและให้จด สภาพของสื่อ ผู้บริหารและผู้สอนพบว่า มีไม่เพียงพอ สภาพการวัดและการประเมินผล ทั้งผู้บริหารและผู้เรียนตอบว่า มีการวัดและประเมินผลทั้งระหว่างเรียนกับผู้สอนที่วัดและเมื่อสิ้นปีตอนสอบบาลีสถาบาลหหลวง ผู้สอน ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าการจำและผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการวัดและการประเมินผลควรมีการสอบซ่อม^๖

๔. ด้านการอำนวยการ (Coordination) โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์ชาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อยทุกข้อ

^๕มงคล สิทธิหล่อ, “การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

^๖บุรทิน ขำภีรัฐ, “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนกลาง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

นั่นคือ ด้านการประสานงานต้องมีการแก้ไขปรับปรุงแลพัฒนาอย่างมาก ได้แก่ การทำงานธุรการและงานสารบรรณรวมทั้งจัดทำสถิติงานเข้า-ออก ของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องเป็นระเบียบ ไม่มีการดำเนินงานตามแผนงาน ไม่กำหนดคุณลักษณะของงานปรับปรุงบำรุงรักษาสิ่งของทุกประเภท ไม่มีการจัดทำบัญชี การรับ เก็บรักษาวัสดุสิ่งของของสำนักปฏิบัติธรรม ไม่มีการติดตามดูแลการเบิกจ่ายงบประมาณ เช่น ค่าพาหนะ ค่าเครื่องมือสื่อสาร และไม่มีการเก็บรักษาฎระเบียบข้อบังคับไว้อย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุรัชย์ ชัยนั** ได้วิจัยเรื่อง “การประเมินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า สภาพผลข้างเคียง ผลกระทบ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ทำให้เกิดผลข้างเคียงหรือผลกระทบต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนาเป็นไปในทางที่มากกว่าในทางที่ไม่ดี การดำเนินงานจัดการศึกษามีปัญหาและอุปสรรคทั้งด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยพื้นฐานกระบวนการและผลการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูนควรได้รับการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขในแนวทางการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมต่อไป โดยผู้วิจัย ได้สรุปว่า การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดลำพูน ได้ผลสัมฤทธิ์ต่ำกว่าเกณฑ์กำหนดไว้ โดยเฉพาะเรื่องของการกระบวนการจัดการศึกษา ถือได้ว่าควรมีการปรับปรุงอย่างรีบด่วนและมีหลักเกณฑ์ต่อไป ส่วนด้านอื่นๆ ก็ยังถือไม่ได้ว่าบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจ ตรงข้ามมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไขในอันดับต่อไป” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นิคม สมบุตร** ได้วิจัยเรื่อง “สภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า ทุกกลุ่มมีความรู้ต่ำอยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยครูใหญ่เป็นกลุ่มที่ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด สำหรับสภาพการปฏิบัติการวางแผนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดลำพูนพบว่า ขั้นตอนการวางแผนและขั้นตอน ลงมือปฏิบัติตามแผนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากขึ้น การวางแผน และขั้นตอนติดตามและประเมินผล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับกลาง^๕

๕. ด้านการควบคุม (Controlling) โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ด้านพระสังฆาธิการมีการควบคุมบุคลากรทุกระดับ เพื่อรักษาระบบการทำงานตามการวางแผนเชิงนโยบายและการปฏิบัติงานจริง มีการควบคุมบุคลากรให้ปฏิบัติงานให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรม และมีการควบคุมการงบประมาณของสำนักปฏิบัติธรรมให้เป็นไปตามกฎระเบียบการที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ธวัช เต็มญวน** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีของสถาบันอุดมศึกษาสังกัดกรมศิลปากร” ผลการวิจัยพบว่า ได้รูปแบบที่มีองค์ประกอบทั้งหมด ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และตลาดแรงงานมีการจัดทำแผนการปฏิบัติการนการใช้หลักสูตร มีการจัดประชุมชี้แจงได้รับทราบการประเมิน มีการติดตามและ

^๕สุรัชย์ ชัยนั, “การประเมินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษภักดิ์บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐).

^๖นิคม สมบุตร, “สภาพการวางแผนพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดลำพูน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษภักดิ์บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐).

ประเมินผลหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ๒) ด้านบุคลากร ได้แก่ การสรรหาบุคลากรควรมีกระบวนการและวิธีการคัดเลือกได้แก่ การทำวิจัยและผลงานทางวิชาการ การประเมินผลการปฏิบัติงานของอาจารย์ ควรให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงานของอาจารย์ให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามภารกิจหลักของสถาบันและการพัฒนาอาจารย์ ควรมีการวางแผนอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านความรู้ทักษะเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ การทำแผนการสอนควรมีคณะกรรมการในการจัดทำร่วมกัน มีการจัดทำแผนการสอนและการจัดลำดับเนื้อหาวิชาให้เหมาะสม เช่น ความยากง่าย ความสอดคล้องความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกัน การจัดทำประมวลการสอน ควรจัดให้มีการทำประมวลการสอนในแต่ละรายวิชา และมีเอกสารประกอบการเรียนการสอนการจัดตารางสอน ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของลักษณะรายวิชาที่เป็นภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติการจัดอาจารย์เข้าสอนให้ตรงตามวิชาเอกที่จบการศึกษา วิธีการสอนควรใช้เทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสมและสัมพันธ์กับเนื้อหาวิชา ๔. ด้านผู้เรียน ได้แก่ การคัดเลือกผู้เรียน ควรมีระบบการคัดเลือกที่มีคุณภาพและมีการประชาสัมพันธ์การเปิดรับนักศึกษาและต้องมีการติดตามผลบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาเป็นระยะๆ ๕) ด้านการวัดและประเมินผล ได้แก่ หลักเกณฑ์การวัดและประเมินผล ควรเป็นไปตามเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติของสถาบันและมีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลการเรียนการสอนให้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร การวัดและประเมินผลการเรียนควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการด้านการวัดและประเมินผล และมีการแจ้งผลการวัดและประเมินผลการเรียน ๖) ด้านปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ อาคารสถานที่ควรจัดให้เพียงพอและเหมาะสมกับการเรียนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยจัดบรรยากาศให้น่าสนใจกระตุ้นการเรียนรู้ ห้องสมุดควรจัดให้ทันสมัยและมีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้

๕.๒.๑ อภิปรายผลสรุปการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการตามหลักอิทธิบาท ๔

๑. ด้านฉันทะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า พระสงฆ์ที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีการประชุมวางแผนเพื่อพัฒนาการจัดการต่างๆ ที่เกี่ยวกับกฎระเบียบของสำนักปฏิบัติธรรม และได้มีการติดต่อประสานงานกับพระสงฆ์ตามลำดับและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ

สำหรับพระสงฆ์ที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีการได้มีการฝึกอบรมพัฒนาศิลปะครู อาจารย์ ผู้สอนให้มีทักษะและเทคนิค มีการวางแผนพัฒนาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ และมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อกำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศรณชัย มหาบุญโญ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในยุคลोकโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในยุคลोकโลกาภิวัตน์ด้านการศาสนศึกษา มีการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่ยังคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย แต่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น จึงควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ปรับปรุงกฎระเบียบการจัดการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัย วางนโยบายให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพทางการศึกษา

พร้อมสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญในการเรียนบาลี เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป^๙

๒. ด้านวิริยะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการมอบหมายงานให้บุคคลต่างๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม และมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง มีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน มีการประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดี ตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม มีการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมุ่งพัฒนาองค์การให้มีคุณภาพ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในอนาคต และมีการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุญหนา จิมานัง** ได้วิจัยเรื่อง “การประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙” ผลการวิจัยพบว่า พระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙ มีประสิทธิภาพการสอนอยู่ในระดับดี เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมกับตัวแปรอิสระ พบว่า พระสอนศีลธรรมที่มีอายุต่างกัน มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลีต่างกัน มีประสิทธิภาพการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕^{๑๐}

๓. ด้านจิตตะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการแบ่งงานกันทำงานในสำนักปฏิบัติธรรม โดยการจัดสรรงานและมอบหมายงานนั้นให้แก่บุคคลผู้รับผิดชอบ และพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการพัฒนาทีมงานของสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความรับผิดชอบงานที่เป็นกลุ่มบุคคล มีเทคนิคการพัฒนาองค์การที่นำมาใช้ควรเสริมด้วยประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในองค์การ มีการปรับปรุงระบบกลไกของสำนักปฏิบัติธรรมให้มีการเชื่อมโยงประสานงานกันทั้งภายในภายนอก และมีการฟื้นฟูองค์การโดยผู้บริหารสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครู อาจารย์และบุคลากรด้วยกลยุทธ์ของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปรีชา กันธิยะ** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม” ผลการวิจัยพบว่าสภาพการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมประกอบด้วยปรัชญา คือ คุณธรรมนำความรู้ สร้างทักษะอาชีพ พัฒนาสังคม วิสัยทัศน์ คือ เสริมสร้างคุณธรรม ความรู้ พัฒนามาตรฐานอาชีพ อนุรักษ์สืบทอด ศาสน

^๙พระมหาศรณชัย มหาปุญโญ, "การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์", *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต*, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๐}บุญหนา จิมานัง, “การประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙”, *รายงานการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

พิธี พัฒนาคนดีมีคุณธรรมและความสมานฉันท์ให้สังคมเป็นสุขตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านพันธกิจมุ่งที่จะปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม^{๑๑}

๔. ด้านวิม้งสา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการควบคุมระดับกลวิธีของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนเชิงกลวิธี และมีการควบคุมระดับปฏิบัติการของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการควบคุมที่มุ่งเน้นกระบวนการทำงานในองค์กร และพระสังฆาธิการที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ได้แก่ พระสังฆาธิการมีการควบคุมสิ่งนำเข้าของสำนักปฏิบัติธรรมเช่น ทรัพยากรมนุษย์ วัตถุดิบ การเงิน และข้อมูลเพื่อให้มั่นใจได้ว่ามีมาตรฐานตามที่ต้องการ และได้มีการจัดการบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของสำนักปฏิบัติธรรมให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ และมีการควบคุมระดับกลยุทธ์ของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามว่าองค์กรได้บรรลุความสำเร็จตามกลยุทธ์ที่วางไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระรุ่งโรจน์ ขยานันโท (เทวินบุรานวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม กรณีศึกษา สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดมเหยงค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ในด้านบริหารจัดการ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ถ้าพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยจำแนกปัจจัยส่วนบุคคล ๗ ด้าน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา วุฒิการศึกษาทางธรรม สถานภาพ อาชีพ และเหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา วุฒิการศึกษาทางธรรม สถานภาพ อาชีพ และเหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม วัดมเหยงค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน^{๑๒}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะประกอบด้วย ๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๒) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และ ๓) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีผลสรุปดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายประกอบด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการบริหารบุคคล ด้านการอำนวยความสะดวก และด้านการควบคุม ดังนี้

^{๑๑}ปรีชา กันธิยะ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑).

^{๑๒}พระรุ่งโรจน์ ขยานันโท (เทวินบุรานวงศ์), “กลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม กรณีศึกษา สำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดมเหยงค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๑) ด้านการวางแผน ผู้บริหารต้องทราบถึงการวางแผนว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงาน และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบการบริหารทำให้กิจการต่างๆ สามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย ประโยชน์ของการวางแผน เช่น ทำให้องค์กรสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ช่วยลดความไม่แน่นอน ทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ได้วางแผนไว้ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างเป็นระบบ และทำให้เกิดการประหยัดต้นทุน

๒) ด้านการจัดองค์การ ผู้บริหารต้องทำโครงสร้างคณะผู้บริหารให้ระบบการทำงานชัดเจน โครงสร้างขององค์การจึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงขนาดขององค์การ อัตราความเจริญเติบโตขององค์การ ความก้าวหน้าในเทคโนโลยี ตลอดจนความมีประสิทธิภาพในการบริหารงาน องค์ประกอบของโครงสร้างมีสาระสำคัญ ประกอบด้วย การรวมอำนาจ ความชำนาญเฉพาะอย่าง ลำดับสายการบังคับบัญชา ช่วงของการบังคับบัญชา ขนาดขององค์กร และความเป็นทางการ

๓) ด้านการบริหารบุคคล ผู้บริหารมีภาระหน้าที่ในการสั่งการต่างๆ ต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดีผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ต้องเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชาของตน เข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของบุคลากรและองค์กรที่มีอยู่ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด

๔) ด้านการอำนาจการ บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานทุกภารกิจขององค์การที่มีความสัมพันธ์ถึงกัน เป็นการประสานพลังความสามารถของบุคลากรในการทำงานซึ่งรวมทั้งจิตใจ ความรู้ความสามารถ และแรงงานทั้งหมดเข้ากันอย่างเป็นกลุ่มก้อน เป็นการประสานงานระหว่างระดับต่ำไปสู่ระดับสูง หรือจากระดับสูงมาสู่ระดับต่ำ หรือในระดับเดียวกัน

๕) ด้านการควบคุม ผู้บริหารมีหน้าที่ในการกำกับควบคุมดูแลกิจการของสำนักปฏิบัติธรรม การควบคุมเป็นเรื่องของการติดตามดูแลว่ามีการดำเนินการหรือปฏิบัติตามที่ได้มีการวางแผนหรือไม่ การควบคุมมีส่วนช่วยให้งานสำเร็จเร็วขึ้น และได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายประกอบด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการบริหารบุคคล ด้านการอำนาจการ และด้านการควบคุม ดังนี้

๑. ด้านการวางแผน การวางแผนช่วยทำให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการกำหนดสิ่งที่ควรกระทำวิธีการปฏิบัติ รวมทั้งการประมาณการในเรื่องเกี่ยวกับเวลา แรงงาน และวัตถุประสงค์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานไว้พร้อม การวางแผนช่วยให้ลดต้นทุนในการปฏิบัติงาน

๒. ด้านการจัดองค์การ ผู้บริหารต้องมีการวางแผนโครงสร้างการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมที่เอื้ออำนาจให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ไปตามกระบวนการ ต้องจัดระเบียบสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความสัมพันธ์ถึงกันและกัน มีการกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบตามโครงสร้างของสำนักปฏิบัติธรรมให้เกิดความชัดเจน และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ด้านการบริหารบุคคล การนำหรือชี้แนะและควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงาน หน้าที่สำคัญของผู้บริหารคือการสั่งการ อำนาจการ โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดงานให้แก่ผู้บังคับบัญชา ปฏิบัติงานให้กับองค์กรตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ด้านการอำนาจการ เป็นทักษะที่อาจเกิดขึ้นโดยสามัญสำนึกของผู้บริหารหรืออาจเกิดขึ้นตามความเคยชินของผู้ปฏิบัติงานในองค์กร ถือเป็นแนวทางส่งเสริมให้การประสานงานได้รับผลดียิ่ง

๕. ด้านการควบคุม ผู้บริหารต้องตรวจสอบดูว่าการปฏิบัติงานได้ดำเนินการสอดคล้องกับแผนที่วางไว้หรือไม่ เพื่อเป็นการค้นหาจุดอ่อน และข้อบกพร่องเพื่อทำการแก้ไขและป้องกันมิให้การปฏิบัติออกนอกกรอบวัตถุประสงค์

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้ที่สนใจได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๒) ควรศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๓) ควรศึกษาวิจัยความพึงพอใจของผู้ใช้บริการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๔) ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระสอนปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมอื่นๆ